IZBOR IZ LISTOVA I ČASOPISA

dobrica ćosić

— Poslednjih godina u našim književnim krugovima govorilo se i o problemu neoriginalnosti u odnosu na građanski individualistički estetizam. Mišljenja su bila podeljena. S tim u vezi molimo Vas odgovorite na pitanje: Da li smo, u ime slobode umetničkog stvaranja, rušeći jedan, ustanovljavali drugi, svojevrsni dogmatizam?

— Ne osećam se srećnim i spokojnim zbog nekih ideja koje vla daju više oko naše književnosti no u njenom samom stvaralačkom jezgru.

Čuo sam i čitao više puta o toj kategoriji „svojevrsni dogmatizam". Ne smatram je ni srećnom, ni adekvatnom našem opštem stanju duha i idejnim intencijama. Takođe, ne mislim da je borba za slobodu stvaranja njen glavni moralno-ideološki grudobran. Ako se inercije mogu da iskažu i kao dogmatizam, onda je to druga stvar. Ali bi, pre svega, trebalo odrediti sadržinu pojma od koga vi polazite: „građanski individualistički estetizam". Šta on sve podrazumeva? Znamo koju mu sadržinu daju teoretičari socijalističkog realizma i staljinistički ideolozi. Tu kategoriju, dakle, treba ili revalorizirati, ili je odbaciti kao kriterijum naših vrednovanja u kulturi. Čini mi se, da je situacija naše savremene književnosti i umetnosti u ovom času izuzetno složena, i ne daje mnogo prava za zadovoljstvo i dogmatski optimizam. Ostavljajući u ovom trenutku bitno pitanje — procenjivanje stvarnog stvaralačkog potencijala naše savremene književnosti, koji po mom uverenju po mnogo čemu nije impozantan — razmišljajući pretežno o idejama, o duhu, o stremljenjima i tendencijama naše književne i estetičke misli, koja uključuje i sebe ne samo kritiku i publicistiku već i celokupno književno stvaralaštvo zajedno sa tekstovima za film, radio i televiziju, mislim da nije teško uočiti nemoć i siromaštvo u prisustvima ljudske i društvene savremenosti u jugoslovenskoj kulturi danas. Nismo dovoljno savremeni u kulturnom smislu neophodno savremeni ni u sadržajima, ni u estetskim formama, ni u idejama koje kulturi daju moć istorijskih anticipacija. Konformizam, konzervativnost, idejno manekenstvo, provincijski nihilizam, nacionalistička prizemnost, sitno opozicionarstvo, kafanska ideologija itd. jesu neki od osnovnih problema koji, po mom uverenju, zaslužuju pažnju i brigu nespokojnih intelektualaca i stvaralaca. U tu problematiku, naravno, uključuje se i dogmatizam, samo sa ravnopravnim tretmanom, bilo da je reč o „modernističkom" ili o „realističkom" dogmatizmu.

(Iz intervjua objavljenom u časopisu „Stremljenja" br. 1, 1964, Priština.)

dr svetozar stojanović

Kod nas se javno kritikuju gotovo isključivo pojave, a vrlo malo i pojedinci koji stoje iza njih, naročito ako su to javni funkcioneri. Razvoj društvenog samoupravljanja je, doduše, proširio zajedničko odlučivanje i zajedničku odgovornost, ali zbog toga ne treba da kao dosad zanemarujemo individualnu odgovornost. Kao da se razvilo shvatanje o nekoj bezličnoj odgovornosti: kada se kritikuju greške i deformacije, stalno se govori „mi", kao da svi radimo sve i kao da smo svi za sve odgovorni. Navešćemo jedan primer. Nedavno je jedan javni funkcioner rekao: „Mi smo počinili velike greške u organizaciji železnica" (misleći na stvaranje velikog broja sitnih železničkih preduzeća), iako on radi na ideološkim pitanjima i, sem toga, može da zna koje te propuste napravio. U našoj sredini direktna kritika navođenjem imena još uvek je izuzetan događaj. Toga nema čak ni u naučnim kritikama. A poznato je da kritika može da bude maksimalno efikasna samo kada je konkretna.

Kritika ne dopire dovoljno vertikalno. Ona još i postoji kada su i kritičar i kritikovani na istom nivou u hijerarhiji društvenih funkcija, ali kad prelazi taj nivo, kritika je sasvim uopštena i odnosi se samo na izvesne pojave.

Možda neće biti suvišno da kažem i ovo: veoma retko javni funkcioneri međusobno javno polemišu o nekoj diskutabilnoj stvari. Valjda se smatra da svi javni funkcioneri treba da ostavljaju utisak jedinstvenosti mišljenja o svim pitanjima. To je, naravno, nepotrebno. Pošto je inače dobro poznato da se među njima redovno vode mnogobrojne interne diskusije o društvenim problemima, što je potpuno normalno, ja ne vidim zašto bar neke od njih ne dospeju u javnost. To bi samo pozitivno delovalo na stvaranje atmosfere za javnu društvenu kritiku i diskusiju.

(Društvena kritika u socijalizmu, Gledišta br. 2. 1964. Beograd.)

LIKOVNI PRILOZI U OVOM BROJU

SIME VULAS:

svijeća II, 1962. str. 1.
hram, 1963. str. 7.
romanički motiv, 1962. str. 9.
svijeća, 1962. str. 10.
krakun, 1962. str. 11.
kraij za nišu, 1963. str. 14.
katarka, 1963. str. 20.

MAURIĆ FERENC:

crteži na stranama
2, 3, 6, 12, 13, 15, 17, 18.

revolucionarne novine u umetnosti oktobra

(Nastavak sa 1. str.)

su „izneverene" — ne smetaju filmu da bude, istorijski nešto pomerena, u detalju netačna, ali jedinstvena slika pravedno uzburđene i kao stihija prirodne ljudske manifestacije. Centralno je ovo: more naroda, pokrenuto i sjedinjeno socijalnim osećanjem izvornim, gotovo nagonskim, onim koje materijalno drži svet: i dinamika neizbežnog rušenja jednog osuđenog preživelog društva — od prestola do dna, apsolutno radikalno.

Masa kao junak — masovke i šokovi kao jezik; u sadržaju sve svedeno na osnovne crte — kojima odgovaraju, u izrazu, zgusnuti simboli. To je nedostignuto otkriće ajzenštajnovsko.

Dalje, na špici „Oktobra" stoji da je rađen prema porudžbini Agitpropa CK partije, uostalom kao i „Potemkin", To mu nije smetalo da dostigne najviše poetsko značenje. Svi su oktobarski filmovi propagandni — ne samo kinožurnali i dokumentarci Vertova. Kakva pouka socijalističkom realizmu!

Rezimirajući rezultate sovjetskog oktobarskog filma, Ajzenštajn je tačno rekao da je za razliku od svog velikog prethodnika Grifita — koji je samo slikovit — sovjetski film dublje likovan.

* * *

Spremniji ljudi govoriće ovde o doprinosima Stanislavskog, Majerholda i Vahtangova pozorištu; dakle o tome koliko se preobrazio MHAT u Oktobru, a šta su stvarno doneli konstruktivisti formalisti.

Što se tiče likovne umetnosti, možemo konstatovati da u prodoru i razvoju avangarde Rusi igraju neocenjivu ulogu još od 1910. godine. Tu je prethodnica apstraktnog slikarstva — Gončarova i Larionov; da ne govorimo o ruskom mecenatstvu nad Matisom i Pikasoom. Zatim Kandinski, Maljevič, pa Lisicki, Rodčenko, Burljuk, Razanova — i ceo raspon modernog slikarstva od rođenja apstrakcije do najoriginalnijeg primitivizma, onog Šagalovog. A u vajarstvu: Arhipenko, Tatlin, Pevzner, Gabo.

Taj rad nije kasnije samo paralelan Revoluciji, nego je ona dala ogroman nov polet. Pomenuti raspon ispunjen je javnim praktičnim angažovanjem plastične umetnosti na ulici, u agitaciji, svakodnevno, kao i velikim projektima sintetične umetnosti itd.

Ta ponekad ekstremna i po mnogo čemu naivna dinamika kozna kuda bi odvela; ali u svakom slučaju ona je trajala manje, odnosno prekinuta je već 1922—1923, znatno ranije nego u drugim umetnostima. Ipak, čak i dobar deo kasnijih najglasovitijih predstavnika socijalističkog realizma, kao Gerasimov ili vajar Tomski, prošao je kroz tu fazu koja je kasnije pogrdno nazivana kratko „formalističkom".

* * *

Sad mnogo dokumentovanije možemo da podvučemo zaključke.

Dakle, prvo, na svim poljima umetnosti Oktobra vidimo otvorenu, jedinstveno živu i bogatu situaciju.

Drugo, ako ništa drugo, kroz Oktobarsko iskustvo mnogi značajni umetnici revolucionalisali su svoj izraz, ili, ako hoćete, „formu".

Ali još je tačnije reći da su i „saputnici" i čisti proleteri osmislili svoju umetnost.

Najzad, uočavamo plodne i revolucionarne, rekao bih integralne novine.

I, prema tome, u najmanju ruku imamo znatno veći broj umetnika zbilja oktobarskih, revolucionarnih, veći je taj spisak kome kao moto služi Piljnjakova reč: „Pisac je znao da je njegovu sudbinu odredila Revolucija — i otud sva svojstva."

Da je situacija bila drukčija, nova oktobarska umetnost svojom sadržajnošću, kao i svojim izrazom delovala bi na celokupnu savremenu svetsku umetnost i publiku ogromno, ili bar onoliko koliko ruski klasici pod kraj XIX veka. I ovako se nešto literature probilo, naročito tridesetih godina, i na intelektualnoj levici Zapada bilo sa ushićenjem dočekano, precenjeno, i na momenat odigralo ozbiljnu propagandnu ulogu.

Od većeg efekta bio je oktobarski film: „Oklopnjača Potemkin" spada u najdragocenije rezultate filmske umetnosti, a Ajzenštajnovo shvatanje montaže tek u naše dane dobija primenu. Osim toga, razvoj moderne apstraktne umetnosti ne može se zamisliti bez desetak Rusa, koji su na žalost više radili u inostranstvu.

Daleko je teža šteta što se ni sovjetska teorija ni praksa nisu dovoljno ili integralnije nisu koristile dragocenim već gotovim umetničkim iskustvima nastalim u toj prvoj deceniji. Socijalistički realizam je ipak dosta preuzeo, mada u vrlo ograničenom vidu, bez obzira na to što se radilo često o istim ljudima, pa i bez obzira na oštro ograđivanje mnogih tekovina umetnosti Oktobra. I u tom periodu najbolja su dela stvarali ljudi koji su sazreli ili bar počeli u oktobarskoj epohi.

Nije sad prilika za raspravu o nastanku i razvojnom putu socijalističkog realizma. Dosta je ako se kaže da tu doktrinu, kriteristiku i program umetnosti ni u njihovoj najekstremnijoj fazi — ne može likvidirati tako olako kao što se činilo u vreme oštrih polemika.

Daleko je važnije to što se u novoj eri dinamizacije sovjetske umetnosti poslednjih nekoliko godina dosta nastoji na izvesnoj rehabilitaciji „saputničkog" krila oktobarske umetnosti. Ako se ne varam, to je počelo izdavanjem jednog toma Babeljevih proza na čelu sa „Konarmijom" i uz predgovor Erenburgov. Do ovog časa o tim ljudima je najviše i najbolje pisao opet Erenburg u knjizi uspomena „Ljudi, godine, život".

Nazjad, „četvrto pokolenje", ozbiljnije se vraća oktobarskoj umetnosti. To je najbolja potvrda njene duboke, unutrašnje, umetničke vitalnosti. *Sveta LUKIĆ*

Ovo je, delom skraćeno, uvodno predavanje (održano 10. februara) iz ciklusa „Umetnost Oktobra" koji organizuje Tribina mladih u Novom Sadu.

„POLJA" uređuju: Jasna MELVINGER, Miroslav EGERIĆ, Želimir PETROVIĆ, Ivan BANJAI, Petar MILOSAVLJEVIĆ i Mileta RADOVANOVIĆ (glavni i odgovorni urednik) i LASLO KAPITANJ (izbor likovnih priloga i tehnička oprema)

List izdaje NIP „Progres", Novi Sad.

Rukopise treba slati na adresu: Redakcija „Polja", Novi Sad, Vase Stajića 1. tel. 23-22.

Neobjavljeni rukopisi se ne vraćaju. Pretplata na 10 brojeva 500 din. Pojedini broj 50 din. Pretplata se upućuje na adresu: NIP „Progres", Novi Sad, tekući račun broj 151-11/1-514, sa naznakom za „Polja".

Štampa „Forum", Novi Sad.